

Irina Culic

Az állampolgárság visszaállításától a kedvezményes (vissza)honosításig: a kettős állampolgárság politikájának kiterjedése Romániában 1989 után

A kommunista rezsimek bukása által előidézett társadalmi változások és többnemzetiségi föderációk szétesése az állami keretek újragondolásának tág terét nyitották meg Kelet-Európában. Miközben az új alkotmányok az univerzális emberi értékek és a demokrácia mellett kötelezték el magukat, a térség régi és új államai (az őket alkotó közösség nevében) a *tagságra való alkalmasság* szabályait lefektető állampolgársági törvényeket léptettek életbe. A jogfolytonosság és a nemzet védelmének különféle, történelmileg kialakult elveire hivatkozva ezek az államok kettős logikát követtek. Egyrészt, mint a nemzet államai, illetve a nemzetért való államok,¹ lépéseket tettek a más országokban élő nemzetrészek inklúziója felé. Ennek a politikának a kedvezményes honosítás, illetve az anyaország-szerep felvállalása voltak az eszközei. Másrészt a saját területükön élő kisebbségekkel szemben kirekesztő politikát folytattak, illetve korlátozták az idegeneknek az állam területére való belépését. A kettős állampolgárságot lehetővé tevő jogszabályok vonatkozásában mindez egy aszimmetrikus honosítási gyakorlatban öltött testet, ami az etnikai szelekciót, illetve a leszármazás alapján történő honosítást részesítette előnyben.

A következőkben a kettős állampolgárságot, mint a nemzetállamot érintő változás példáját, illetve, mint a nemzetállamot érő kihívást fogom tárgyalni. A kettős állampolgárság szabályozása egyrészt a tőke és az áruk globalizált áramlása, illetve az emberek államok közötti mozgásának ellenőrzött volta, másrészt az emberi jogok diskurzusának egyetemessége és a nemzetállam területelvűségének partikularizmusa közötti feszültséget pél-

1 Lásd Brubaker, Rogers: Nationhood and the National Question in the Soviet Union and Post-Soviet Eurasia: An Institutionalist Account. *Theory and Society*, Vol. 23, No 1, 1994, 47–78.

dázza. Ezt követően a kettős állampolgárságra vonatkozó jogszabályok alakulását vizsgálom meg a posztkommunista Romániában, a változás mögötti állami megfontolásokat hangsúlyozva ki. Külön figyelmet szentelek a legtöbbet vitatott rendelkezésnek az állampolgárság visszaadásáról a valamikori állampolgároknak, akiket szándékuk ellenére vagy kényszerrel fosztottak meg állampolgárságuktól, és tárgyalni fogom a rendelkezés elmozdulását a kedvezményes (vissza)honosítás felé az elmúlt két évtizedben. A nemzetpolitika eszközeként felfogott román állampolgárság-politikát összevetem a hasonló magyarországi jogszabályokkal, hisz ezek folyamatosan hatottak egymásra, a politikai, szimbolikus, gazdasági és társadalmi kapcsolatok sokrétű közegében. A kontextust, amelyben ezek a politikák kibontakoztak, erőteljesen meghatározta a munkavállalók tömeges nemzetközi migrációja és az államok fölötti integrációs folyamatok az Európai Unióban.

Kettős állampolgárság és a demokratikus legitimitás paradoxona

A kettős állampolgárság manapság sokkal gyakoribb jelenség, mint négy évtizeddel ezelőtt, amikor még meglehetősen ritka volt. A politikai bigámia metaforáját, a híres megnevezést, amelyet George Bancroft, az Angliába kihelyezett amerikai diplomata 1849-ben az államok és kettős állampolgárok közötti kapcsolatra adott, arra használták, hogy kifejezzék a történelmi idegenkedést a kettős nemzetséggel szemben, valamint az oszthatatlan lojalitás követendő elvét.² Az Európa Tanács által 1963-ban elfogadott *Egyezmény a többes állampolgárság eseteinek csökkentéséről és a többes állampolgárság eseteiben a katonai kötelezettségek teljesítéséről* azon az elven alapult, hogy a kettős állampolgárság nem kívánatos, ezért kerülendő.³ Csak az egyezményhez 1993-ban csatolt *Második jegyzőkönyv* javasolta az eredeti állampolgárság megtartását azon személyek számára, akik az állandó migráció vagy vegyes házasság révén második állampolgárságra is szert tesznek. Korábban a kettős állampolgárokat a biztonságot fenyegető személyekként tartották számon, nem olyan értelemben, mintha alattomos ké-

2 Nagy-Britannia, Külügyminisztérium. 1868. *British and foreign state papers*, Vol. 53, 1862-3. William Ridgway, London. 169, Piccadilly. Mr. Bancroft levele Lord Palmerstonnek, London, 1849. január 26., 639-646. Lásd még *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws*, 1930. április 12.

3 Moldova aláírta az egyezményt, de soha nem ratifikálta. Románia és Magyarország nem írta alá.

mek, szabotőrök, választási diverzánsook álcáját viselnék,⁴ hanem az instabilitás miatt, amelyet a különböző államoknak az egyének irányításához való joga által kiváltott érdekkonfliktus okoz. Azóta ez megváltozott, mivel mára az államhatalom kevésbé alapoz a katonai erőre, mint élőerőre, az egyéneket pedig nemzetközileg szavatolt emberi jogok oltalmazzák.

Az 1997-es *Európai egyezmény az állampolgárságról* javasolja az államoknak a többes állampolgárság lehetővé tételét a születés vagy házasságkötés révén szerzett többes állampolgárság esetében (14. cikkely).⁵ Ugyanakkor elismeri az államok korlátlan jogát, hogy megvonják az állampolgárságot azoktól, akik szert tettek vagy rendelkeznek más állampolgársággal is, valamint, hogy az egyéb állampolgárságról való lemondást megköveteljék, ha az egyén az adott államban kíván állampolgárságot szerezni vagy megtartani. Az *emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (1948) a többes állampolgárság kérdésében szintén nem foglal állást (15. cikkely), amint a mobilitáshoz való jog tekintetében sem. Kinyilvánítja a jogot a saját államon belüli szabad mozgásra, bármely állam elhagyására, és a saját hazába való visszatérésre (13. cikkely); szintén kinyilvánítja a jogot a más országban való menedék kérésére és elfogadására üldöztetés esetén (14. cikkely). Nem foglal állást ellenben a más államba való belépési engedélyhez vagy az átmeneti tartózkodáshoz való jog vonatkozásában. Mindez az államokra – mint körülhatárolt közösségekre és kizárólagos jogalkotókra – épülő nemzetközi rendszer továbbélő erejét, valamint az államhatárokon átívelő egyetemes emberi jogok beágyazottságának a hiányát tanúsítja.

A liberális demokráciákban a kettős állampolgárság rendszerint az egyéni jogok kiterjesztésének eredménye volt az állam előjogaival szemben,⁶ amelyet a független bíróságok munkája és a gazdasági és szociális érdekcsoportoknak a politikai pártokra gyakorolt befolyása támogatott.⁷ Ez maga után vonta az állampolgári jogok semlegesítését a nemi hovatartozás és faj

4 Spiro, Peter: Embracing Dual Nationality. In Hansen, R. – Weil, P. (eds): *Dual Nationality, Social Rights, and Federal Citizenship in the U.S. and Europe: The Reinvention of Citizenship*. Berghahn Books, New York, 2002. 19–33.; 22–4.

5 Az egyezményt Románia, Moldova és Magyarország aláírta, ratifikálta és hatályba léptette.

6 Faist, Thomas: The Fixed and Porous Boundaries of Dual Citizenship. In Faist, Th. (ed.): *Dual Citizenship in Europe. From Nationhood to Societal Integration*. Ashgate, Aldershot, 2007, 1–43.; 5.

7 Lásd Freeman, Gary: Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States. *International Migration Review*, Vol. 29, No 4, 1995, 881–902., valamint Joppke, Christian: Why Liberal States Accept Unwanted Immigration. *World Politics*, vol. 50, no 2, 1998, 266–293.

szempontjából, társadalmasítását, valamint a bevándorlói honpolgárság és hovatarozás formáinak megsokszorozódását. A befogadó országok felismerték, hogyha a honosított bevándorlóknak megengedik, hogy megtartsák eredeti állampolgárságukat, ez elősegíti a társadalmi befogadást, a politikai részvételt és kötődést. A származási országok pedig elkezdtek kihasználni külföldön élő állampolgáraik pénzküldeményeit és gazdasági befektetéseit. Azáltal, hogy mint külföldi munkásoknak, a biztonságukat és jólétüket támogatták, valamint elősegítették mobilitásukat, megvetették a lábukat a befogadó ország politikai életében.

Míg Nyugaton a kettős állampolgárság a gyarmati múltból és modernitás változtatásából következő tömeges bevándorlásra adott válasz, Közép- és Kelet-Európában a kettős állampolgárság feletti politikai csatározásokat a határok mozgása strukturálta: a nemzetállamok határainak újrarajzolása, a többnemzetiségű föderációk létrejötte és szétesése. A kommunista rendszerek 1989-ben bekövetkezett bukása, a Szovjetunió 1991-es és Jugoszlávia (valamint Csehszlovákia) 1992-es felbomlása idején az államok kettős kihívással szembesültek. Egyrészt legtöbbször történelmi nemzeti kisebbségeknek adott otthont, amelyek jogosan formáltak igényt arra, hogy az állam elismerje kulturális etnikai sajátosságukat, illetve az adott területet, mint ezen csoportok történelmi szülőföldjét. A kisebbségeket külső anyaországok támogatták, amelyek szemében ők határon túli nemzettársaként jelentek meg. Másrészt, egyes államok területén olyan csoportok is éltek, amelyek a korábbi föderáción belüli migrációs folyamatok következtében jöttek létre, és amelyek befogadásra vonatkozó követeléseit és jogait az országban való hosszas tartózkodással és/vagy az adott területen való születéssel függnek össze.⁸

A modern állampolgárság mint politikai fogalom (legalább) három dimenziót foglal magában. Az első, a *demokratikus önrendelkezés* egyének közösségét képzelettel el, akik egyenlő szabadságjogokkal rendelkeznek, joguk van arra, hogy irányítsanak és irányítsák őket. Az állampolgárok nemcsak a törvény alávetettjei, hanem alkotói is. Ez az állandó lakosság és a politikai közösség egybeesését feltételezi. Másodsorban az állampolgárok *társadalmi bevonását* jelenti, az adott terület társadalmi életében való lényegi részvétel révén. Minden egyes egyént a többiek morálisan egyenlő félként ismernek el, akinek kijár „ugyanaz a szintű tisztelet és méltóság, mint minden más

8 Will Kymlicka javasolta a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok közötti megkülönböztetést. Lásd Kymlicka, Will: *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press, Oxford, 1995.

tagnak”.⁹ Ez azt feltételezi, hogy rendelkeznek minden – polgári, politikai, társadalmi, kulturális stb. – joggal és jogosultsággal, és képesek is azokat élvezni. Harmadsorban *kollektív identitásra* formálnak jogot az állampolgárságuk által, amely státust és a hovatartozás érzését nyújtja számukra.

A nemzetállam kialakulásának történelmi folyamatai két eszmét vontak össze: az önrendelkezés polgári-republikánus eszméjét, amely az egyének közötti egyenlőségnek a nyilvános térben való érvényesülésében valósul meg, és a közösségi autonómiában fejeződik ki; valamint a területileg behatárolt nemzetállam ideálját, amely adminisztratív keretet nyújt az állampolgárok jogegyenlőségéhez, és a privát autonómia gyakorlatában nyilvánul meg.¹⁰ Jelenleg a határokon átívelő mobilitás és az emberi jogok nemzetközi rendszerének megerősödése kihívást jelent a nemzetállamok ezen modellje számára, mivel felveti az *idegenek jogainak* kérdését. Ez van amögött, amit Benhabib a demokratikus legitimitás paradoxonának nevez.¹¹ Míg a demokratikus uralkodó legitimitása a kinevezése aktusából ered, az emberi jogok egyetemes elveiből az is következik, hogy az uralkodó kötelezi magát arra, hogy aláveti magát ennek az aktusnak. „A »Mi, a nép« egy sajátos, térben és időben körülhatárolt, adott kultúrát, történelmet és örökséget közösen birtokló emberi közösségre utal; ez a nép azonban demokratikus szervként határozza meg magát azzal, hogy az »egyetemes« nevében lép fel.”¹² Az igazság, erkölcsi érték, szabadság, részvétel és egyenlőség kérdései ennek a feszültségnek a terében vetődnek fel, amikor külső személyek lépik át a közösség porózus határait. Megjegyezve, hogy minden önszabályozó aktus egyben önkonstituáló aktus is, és hogy a demokratikus kormányzás csakis egy specifikus választótestületen keresztül és által valósul meg, Benhabib szembesíti ezt a feszültséget a demokratikus ismétlések imperatívuszával: az egymást keresztező morális és politikai párbeszédnek által bármely fajta választótestület újra megerősíti és formát ad az egyetemes elveknek.¹³

Hogyan lehet kibékíteni az államok emberi jogok iránti elköteleződését és a területeik feletti ellenőrzés szuverén igényeit? Meg kellene-e adniuk az államoknak az ideiglenes tartózkodás egyetemes jogát, és ha igen, milyen állampolgári jogokkal együtt? A valamely államban való huzamos tartózkodás

9 Somers: i. m. 6.

10 Benhabib, Seyla: *Borders, Boundaries, and Citizenship. PS: Political Science and Politics*, Vol. 38, No 4, 2005, 673–677.

11 Lásd Benhabib: *The Rights of Others...* Id. kiad.

12 Uo. 44.

13 Uo. 113.

dás maga után vonja-e a tagsághoz való jogot? Mely cselekedetek, ha létezhetnek egyáltalán ilyenek, vezethetnek a veleszületett tagság elvesztéséhez egy demokratikus önrendelkezést gyakorló közösségben? Milyen határokat és milyen messze/közel állíthatnak fel az önszabályozás, mint önkonstituálás aktusain keresztül a más, szintén önrendelkezést gyakorló közösségekhez összetett módon kötődő közösségek? A bevándorlási és állampolgársági politikák képezik a fő színteret, ahol ez a feszültség kifejezésre jut, és ahol a nyilvános és magán önrendelkezés közötti kapcsolatot újra lehet építeni. Ezek a politikák érintik a bevándorlók származási országait, a befogadó országokat és a posztkolonialista államok konstellációit, mint ahogy vonatkoznak a diaszpórára vagy az anyaállam konstellációkra.¹⁴ Ismét Benhabib megfogalmazásával élve: „a népek és államok nemzetközi rendszerét oly mértékű egymásrautaltság, a sorsok és végzetek történelmi kereszteződése jellemzi, hogy az embertársaink iránti, mind speciális, mind általános morális kötelességeink messze túlmutatnak a területileg meghatározott, államközpontú rendszer perspektíváján.”¹⁵

A kettős állampolgársággal kapcsolatos sajátos érveket rendszerint az azokat megfogalmazó demokráciaelméleti hagyományok alakítják, és a politikai állampolgárság fentebb bemutatott három dimenziójának valamelyikét hangsúlyozzák.¹⁶ Az államok végül jóváhagyják a kettős állampolgárságot a nemzetiségek, társetnikumok vagy idegen lakosok számára egy olyan folyamaton keresztül, amelyben sokféle szereplő hat egymásra egy sajátos társadalmi és intézményes kontextusban, és amelyben a közösség, identitás, jogok, egyenlőség, részvétel és állampolgárság jelentése politikai küzdelmek tárgya és eredménye. Egy adott állam kettős állampolgársággal kapcsolatos politikájának a bemutatása narratív megközelítést kíván, amely bemutatja ezeket az összefüggő lépéseket és az azokat formáló diskurzív rendszereket.

14 A konstelláció terminust Joppke vezette be. Lásd Joppke, Christian: *Selecting by Origin: Ethnic Migration in the Liberal State*. Harvard University Press, Cambridge, MA, 2005.

15 Benhabib: *The Rights of Others...* Id. kiad. 37.

16 Lásd például Joachim Blatternél (Dual Citizenship for Ethnic Minorities with Neighbouring Kin States. In Bauböck, Rainer (ed.): *Dual Citizenship for Transborder Minorities? How to Respond to the Hungarian-Slovak Tit-for-tat*. EUI Working Paper RSCAS 2010/75. European University Institute, Badia Fiesolana, 2010, 13–17.) azon különböző demokráciaelméleti érvek áttekintését, amelyek Magyarország 2010-ben meghozott döntésével voltak kapcsolatosak a magyar állampolgárság megadásáról a határon túli magyarok számára, valamint a kettős állampolgárságot betöltő Szlovákia válaszával.

A tanulmány következő részében a romániai kettős állampolgársággal kapcsolatos politikák alakulását és az azok körüli vitákat mutatom be. Nem kísérlem meg leltárba venni az állampolgársági törvényen eszközölt összes változtatást és az azokat kiváltó összefüggéseket.¹⁷ Ehelyett vitába szállok az uralkodó értelmezéssel a törvény legfőbb rendelkezéséről, amely értelmében a külföldön élő, valamikori román állampolgárok és leszármazottaik visszakaphatják állampolgárságukat. Kétkedve fogadom a nacionalista fogalmakban megfogalmazott közfelfogást, amely szerint a múltbeli igazságtalanság jóvátételének szándéka mellett a rendelkezés szimbolikusan helyre akarta volna állítani Nagy-Románia két világháború közötti politikai közösségét, a törvény egymás után következő módosításai pedig egy etnikai szűrőt vezettek volna be.¹⁸ Én magam is úgy értelmezem, mint olyan politikát, amely a világháborúk és a kommunista rendszer alatt az állampolgárság önkényes megvonásának problémáját kezeli, de azt állítom, hogy a politika megőrizte eredeti etatista és expanzív célját. Az utóbbi két évtizedben végrehajtott módosításait, az állampolgárság visszaállításától a könnyített (viszsa)honosításra való áttérést várt és kívánatos eredménynek látom, amely kifejezi a múltbeli és jelenlegi történelmi-politikai folyamatokat: a globális neoliberális kapitalizmus, az európai integráció, a tömeges nemzetközi munkaerő-vándorlás jelenségeit.

Az állampolgárság az állam és egyén közötti jogok és kötelezettségek által jellemezhető jogi viszony, amely az egyént az állam hivatalosan nyilvántartott populációjához kapcsolja, és aláveti őt az állam szuverén joghatóságának.¹⁹ Az állampolgárság fogalmát ugyanakkor politikai foga-

17 Részletes és történelmi kontextusba helyezett leírását lásd Iordachi, Constantin: Redobândirea cetățeniei române în perspectivă istorică: de la restituirea drepturilor cetățenești la primatul cetățeniei de origine. In Iordachi, C. (ed.) : *Redobândirea cetățeniei române*. Curtea Veche, București, 2012, 67–151., valamint Iordachi, Constantin: Politics of citizenship in post-communist Romania: Legal traditions, restitution of nationality and multiple memberships. In Bauböck, Rainer – Perchinig, Bernhard – Sievers, Wiebke (eds): *Citizenship Policies in the New Europe*. 2nd enlarged edition. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009, 177–209.

18 Lásd Iordachi idézett írásai, illetve Dumbrava, Costica: Rolling Back History: The Romanian Policy of Restoration of Citizenship to Former Citizens. *CITSEE Story*, The University of Edinburgh, 15 April 2013. <http://www.citsee.eu/citsee-story/rolling-back-history-romanian-policy-restoration-citizenship-former-citizens> [utolsó letöltés 2013. július 4-én].

* Az eredetiben a következőképpen szerepel: A következőkben az állampolgárság (citizenship) és nemzetiség (nationality) fogalmakat felváltva fogom használni az állampolgárság, mint az állam és az egyén közötti jogok és kötelezettségek által jelle-

lomként is fogom használni a releváns elemzési dimenzió – önrendelkezés, jogok gyakorlása vagy identitás – tárgyalásakor.

Kettős állampolgárság Románia törvénykezésében

A román állampolgárság megszerzéséről az 1991-ben bevezetett *román állampolgársági* törvény (1991. évi 21. törvény)²⁰ rendelkezik, amelyet 2000-ben és 2010-ben újra kiadtak, és többször is módosítottak: 1999, 2001, 2002, 2003, 2007, 2008, 2009, 2010 és 2013-ban. Az 1991/21-es törvény szerint a román állampolgárnak született polgárok kettős vagy többszörös állampolgárok lehetnek. A törvény explicit módon nem engedi meg, és nem tiltja a kettős állampolgárságot, implicit módon azonban megengedi azt. Az állampolgárság visszaállítása vagy a visszahonosítás esetében a kettős állampolgárság explicit módon szavatolt. Többféle helyzetben vetődhet fel a kettős állampolgárság: születéssel; romániai állampolgárok más országban történő honosításával; külföldiek román állampolgárokként való honosításával; a más állampolgárságot birtokló, valamikori romániai állampolgárok román állampolgárságának visszaállításával vagy visszahonosításával.²¹

Először is a román jogalkotás egybecseng más államok jogalkotásával az állampolgársághoz, mint születéssel járó jog tekintetében, amely Romániában kizárólag a *jus sanguinis* elvén nyugszik. A vegyes házasságokban született gyermekek megkaphatják a külföldi szülő állampolgárságát és a

mezhető jogi viszony megjelölésére. Ez a jogi viszony az egyént az állam hivatalosan nyilvántartott populációjához kapcsolja, és aláveti őt az állam szuverén joghatóságának.” A magyar fordításban több szempontból indokoltnak tartottuk a lerövidítést: egyrészt a nemzettségnek (nationality) az állampolgárság (citizenship) értelmében való használata nem gyakori, másrészt e kétféle jelölés mögött nem húzódik meg eltérő értelem a tanulmányban, harmadrészt pedig a magyar nyelvben a nemzettségnek (nationality) a szerző által használt értelmében nem tudunk megfelelőt, a nemzettség vagy nemzetiség nem utal az angol nationality-hoz hasonló módon az állam és egyén közötti jogi viszonyra. (A ford. megjegyzése.)

19 Az állampolgárság jogi viszonyrendszerére használt román szó a *cetățenie*. A *naționalitate* kifejezés az etnikai hovatartozást jelöli. A *cetățenie* és *naționalitate* jogi terminusok társadalmi szóhasználatáról lásd Iordachi: Politics of citizenship in post-communist Romania... Id. kiad. 207., 1. lábjegyzet.

20 1991. március 1-i, 21. számú törvény a román állampolgárságról. Megjelent a *Monitorul Oficial* 1991. március 6-i, 44. számában.

21 Itt és a továbbiakban a kettős állampolgárság kifejezés a kettőnél több állampolgárságra is utalhat.

romániai szülő román állampolgárságát, függetlenül attól, hogy Romániában születtek-e vagy sem. A román szülőtől nem Románia területén, hanem az állampolgárságot a *jus soli* elve szerint megadó országban született gyermekek megkaphatják az illető ország állampolgárságát a román szülő(k) román állampolgárságával *együtt*. A román állampolgárságot a végtelenségig tovább lehet adni generációkon keresztül és különböző államokban, ez pedig a többszörös állampolgárság számos kombinációját teszi lehetővé a leszármazottak keveredése és a születéssel járó állampolgárság helyileg érvényes jogszabályai alapján.

Másodsorban a romániai állampolgárok szert tehetnek akárhány külföldi állampolgárságra a román állampolgárság megtartása *mellett*. A román törvénykezés nem tartalmaz más állampolgárságok megszerzésére vonatkozó rendelkezést. A törvény 1999-es kiegészítése kimondja, hogy a román állampolgárságot nem lehet megvonni a román állampolgárnak született polgároktól.²² Az állampolgárságról való egyéni lemondás nehézkes eljárást von maga után, a kérvényezőnek átfogóan kell bizonyítania, hogy Romániában nem terheli sem büntetőjogi, sem pénzügyi felelősség.²³

Harmadsorban azok a külföldiek, akiknek Romániában van az állandó lakóhelye, és legalább nyolc éve legalisan tartózkodnak Romániában, megkaphatják a román állampolgárságot a külföldi állampolgárságról való lemondás nélkül, ha megfelelnek egy sor követelménynek. Idetartoznak: a méltányos megélhetést biztosító megfelelő eszközök megléte; „elismert jó magatartás” és büntetlen előélet; „viselkedéssel, cselekedetekkel és hozzáállással” bizonyított lojalitás a román állammal szemben, a jogállamisággal vagy nemzetbiztonsággal szembeni cselekedetek hiánya; a román nyelv ismerete, a román kultúrára és civilizációra vonatkozó, a társadalomba való beilleszkedéshez szükséges alapvető ismeretek; Románia Alkotmányának és nemzeti himnuszának az ismerete.²⁴

22 A román állampolgárságról szóló 1991. március 1-i, 21. számú törvény 25. cikke 2. paragrafusát módosító és kiegészítő, 1999. december 10-i 192. számú törvény. Megjelent *Monitorul Oficial* 1999. december 14-i, 611. számában.

23 A legutóbbi módosításokat e téren lásd a 2007/87-es sürgősségi kormányrendeletben és a 2008/70-es törvényben.

24 1991/21-es törvény, 8. cikk, 1. paragrafus. Ha a kérelmezőnek román állampolgárságú házastársa van, ez az időszak lecsökkenthető legfeljebb öt évre. Ugyanakkor felére csökkenthető olyan kérelmezők esetében, akik közismert személyiségek, az Európai Unió valamely tagállamának polgárai, menekültek vagy Romániában legalább egy millió eurós befektetést megvalósító személyek (8. cikk, 2. bekezdés).

Végül a volt román állampolgárok és leszármazottaik, akik külföldi állampolgársággal rendelkeznek, visszahonosíthatók vagy visszakaphatják a román állampolgárságukat, repatriálás által vagy a külföldi állandó lakhely megőrzésével. A román állampolgárság visszaállítása élő gyakorlat volt a kommunizmus alatt, amikor a román állam rendezte a második világháború alatt állampolgárságuktól megfosztott polgárok, kitelepített személyek vagy olyan lakosok helyzetét, akik a korábban érvényes jogszabályok értelmében nem tudtak állampolgárságot szerezni.²⁵ 1989 decemberének utolsó napján a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa, a Nicolae Ceaușescu rezsimjének megbuktatását követően alakult ideiglenes forradalmi hatalom megadta a jogot minden külföldön élő románnak a repatriáláshoz, és hazatéréskor kéreésre a román állampolgárság visszaszerzését azoknak, akiket attól a múltban megfosztottak.²⁶ 1990-ben a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa elfogadott egy határozatot, amely az 1989. december 22. előtt száműzött, állampolgárságuktól megfosztott románoknak megadta a jogot a román állampolgárság visszaszerzésére és a külföldi állampolgárság és lakóhely megtartására.²⁷ Iordachi megjegyzi, hogy „a rendelet Románia jogtörténetében először *explicit* módon megengedte bizonyos kategóriák számára a kettős állampolgárságot”.²⁸

A román állampolgárság visszaállítása a külföldön élő volt állampolgárok számára

Az új, 1991. évi 21. számú törvény az állampolgárságról megfogalmazta az állampolgárság visszaszerzésének feltételeit a volt román állampolgárok esetében. Az állampolgári jogok visszaállításának három lehetséges módját állította fel: az első a *repatriálás* (8. cikk); a második a kérésre megadott *egyszerűsített visszahonosítás* a külföldi állandó lakhely megtartásának lehetőségével (11. cikk); a harmadik az *állampolgárság visszaállítása* közjegyző által hitelesített nyilatkozat alapján azoknak a volt állampolgároknak az esetében, akik 1989. december 22. előtt „különböző okokból” veszítették el állampolgárságukat, „még akkor is, ha más állampolgárságúak és nem he-

25 Lásd Iordachi: Politics of citizenship in post-communist Romania... Id. kiad. 187–188.

26 1989. december 31-i 7. számú törvényrendelet a román állampolgárok és volt román állampolgárok repatriálásáról.

27 1990. május 11-i 137. számú törvényrendelet a román állampolgársággal kapcsolatos határozatokról. Megjelent a *Monitorul Oficial* 1990. május 21-i 75. számában.

28 Iordachi: Politics of citizenship in post-communist Romania... Id. kiad. 188

lyezik át lakóhelyüket Romániába” (37. cikkely, 1. paragrafus), illetve azoknak, „akiktől akarattuk ellenére vagy más, nekik nem felróható okokból vették vissza a román állampolgárságot” (37. cikkely, 2. paragrafus).²⁹

A román állampolgárság visszaállításáról szóló 37. cikk az állampolgársági törvény legtöbbet vitatott rendelkezése, és az elmúlt évtizedben számtalan módosításnak vetették alá. A múltbeli igazságtalanságok jóvátételének szánták, a restitúció tágabb értelemben vett politikája keretében, amely a volt szovjet blokk legtöbb országában a kezdeti posztkommunista politikai reformot jellemezte. Egyszerűen átvette az 1990/137-es törvényrendelet szövegét, és egy második, kiegészítő, látszólag tisztázást nyújtó bekezdéssel toldotta meg azt: a cikkely címzettjei lehetnek mind volt romániai állampolgárok, akik egyoldalúan a román állam elleni *egyéni* cselekedeteik következtében veszítették el állampolgárságukat, mind az állampolgárságukat *tömegesen*, területi átrendezések következtében elvesztett volt román állampolgárok és azok leszármazottjai.³⁰

Az, hogy a 37. cikkelyt a törvényt lezáró VII. fejezetbe (Záró és átmeneti rendelkezések) foglalták, arra utal, hogy átmeneti rendelkezésnek szánták. Az első bekezdés azoknak a románoknak szól, akiket a kommunista rendszer alatt fosztottak meg állampolgárságuktól a kommunista állam elleni különböző illojális cselekedeteik miatt (politikai disszidensek, ellenállók, menekültek, menedéj joghoz folyamodók, száműzöttek), akiket az állampolgárságukról való lemondásra kényszerítettek, vagy akik más okokból választották az állampolgárságról való lemondást.³¹ A második bekezdés olyan volt román állampolgároknak szól, akik valamely, a román állam által

29 1991/21-es törvény, 37. cikk: „(1) Foștii cetățeni români care, înainte de data de 22 decembrie 1989, au pierdut cetățenia română din diferite motive, o pot redobândi la cerere, în baza unei declarații autentificate, în străinătate, la misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale României, iar în țară, la Notariatul de Stat al municipiului București, chiar dacă au altă cetățenie și nu-și stabilesc domiciliul în România. (2) Beneficiază de dispozițiile aliniatului 1 și cei cărora li s-a ridicat cetățenia română fără voia lor sau din alte motive neimputabile lor, precum și descendenții acestora.” A törvény magyar fordítását lásd: *Magyar Kisebbség*, 1999. 2-3. sz., 119–127. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=12&cikk=m990213.htm>.

30 Iordachi: Politics of citizenship in post-communist Romania... Id. kiad. 189.

31 Ezek között szerepelhet az eredeti állampolgárságról való lemondás követelménye a lakóhelyül választott országban való honosodás érdekében, vagy a származási ország állampolgárságával kapcsolatos kötelek és kötelezettségek megszakításának követelménye.

átadott területen élő lakosságot képezik.³² Többségük a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság,³³ mai nevén Moldovai Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság, ma Ukrajna szovjet állampolgára volt. Átmeneti és ideiglenes rendelkezésként az állampolgárság megszerzésének ez a módja rendszerint egy adott, a címzettek, azaz volt állampolgárok és leszármazottaik szempontjából ésszerűnek ítélt időszakra korlátozódik, amely alatt teljesíthetik a követelményeket, és kérvényt nyújthatnak be. Azokban az európai államokban, amelyek az állampolgárság visszaállítását, mint a múlt hibáinak jóvátételét célzó politikát folytatnak (Ausztria, Bulgária, Csehország, Németország, Görögország, Magyarország, Litvánia, Lengyelország, Szlovénia és Spanyolország), a könnyített (vissza)honosítás vagy az állampolgárság egyszerűsített eljárással való megszerzése formáját ölti.

Az 1991/21-es törvény 37. cikkelyét számos elemző és egyes politikusok nacionalista, revizionista és imperialista hangvételüként értelmezték. Olyan eszközként látták, amely „a kommunizmus előtti polgárság és nemzeti közösség újrateremtését és a szovjet megszállás alatt levő rezsimként meghatározott kommunista hatalom alatt állítólag elvesztett nemzeti identitás visszaállítását” célozza meg,³⁴ vagy „rejtett nacionalizmusként”.³⁵ Azonban ez a törvény retrospektív, elfogult értelmezése, amely a következőkből táplálkozott: Magyarország és szomszédai között (a nem is annyira) úttörőnek számító 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról (közismerten mint a 2001-es státustörvény)³⁶ miatt kirobbant heves viták; a Románia és a Moldovai Köztársaság között a csúcsvezetés szintjén időszakisosan keletkezett feszültség, amely a 2000-es években csúcspontot ért el Vladimir Voronin moldovai elnök számos dorgálásában Románia megkésett erőfeszítései idején, amelyeket Traian Băsescu elnök kezdeményezett az állampolgárság visszaállításának késlekedő folyamata felgyorsítása érdeké-

32 Ez érvényes a Molotov–Ribbentrop-paktum értelmében Szovjetunióknak átadott Besszarábiára és Észak-Bukovinára. Minden 1989 utáni román elnök elvetette a paktumot. A törvény vonatkozik Dél-Dobruzsára is, amely 1913–1940 között Romániához tartozott. A Dél-Dobruzsát Bulgáriának visszaadó krajovai megállapodás értelmében kötelező érvényű lakosságcsere került sor. Az 1913 után a területen meglepedő románok majdnem 95%-a visszatért Romániába.

33 A Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság megnevezés a *Függetlenségi nyilatkozat* 1990. június 23-i kikiáltásáig volt érvényben.

34 Iordachi: Politics of citizenship in post-communist Romania... Id. kiad. 178.; lásd még Iordachi: Redobândirea cetățeniei române în perspectivă istorică... Id. kiad. 69.

35 Dumbrava: i. m.

36 A státustörvényt tárgyaló szövegek átfogó gyűjteményét lásd Kántor et al. 2004.

ben;³⁷ és az Európai Unió által meglehetősen későn kifejezett aggodalmak a moldovaiak tömeges bevándorlásának lehetősége miatt az EU területére, a román állampolgárság megszerzése révén.³⁸

Anyaállami politikák

A magyar státustörvénnyel kapcsolatos események felhívták a figyelmet a hasonló anyaállami politikák létezésére és működésére mind a Magyarországgal szomszédos államokban, mind más nyugat-európai államokban.³⁹ Románia a Külföldön Élő Románok Főosztályán (Departamentul pentru Româniile de Pretutindeni, DRP) keresztül valósítja meg a következő külpolitikai célkitűzését: „a szomszédos országokban és emigrációban élő románok etnikai, kulturális, nyelvi és vallásos identitásának fenntartása és megerősítése a vonatkozó nemzetközi standardoknak megfelelően, továbbá Románia és a határon túli román közösségek közötti kapcsolatok megerősítése.”⁴⁰ Ennek a stratégiának talán legfontosabb eleme az ösztöndíjprogram, amelynek keretében az utóbbi két évtized során több ezer diákot támogattak középiskolai, egyetemi és posztgraduális tanulmányok romániai középiskolákban és egyetemeken való végzésében. A 2012–2013-as tanévben a román állam 3000 diák teljes tanítási költségét térítette, emellett 3727 tandíjmentes helyet biztosított román etnikumú, szomszédos államokból érkező, valamint külföldi lakóhellyel rendelkező román állampolgárok számára. Az ösztöndíjak tekintélyes részét a Moldovai Köztársaságból érkező diákoknak szánták (a részletes adatokat lásd az 1. táblázatban).

37 Lásd Culic, Irina: Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe. WP 15, Romanian Institute for Research on National Minorities, Government of Romania, 2009. <http://www.ispmn.gov.ro/uploads/culic31.pdf>; Culic, Irina: The 'Romanian-ness' of Moldovans: History, Practices, and Institutions. Konferencia előadás. Bemutatva: ASN 14th Annual World Convention, Columbia University, New York, 23-25 April 2009.

38 Bidder, Benjamin: Romanian Passports for Moldovans: Entering the EU through the Back Door. *Spiegel Online International*, 13 July 2010. <http://www.spiegel.de/international/europe/romanian-passports-for-moldovans-entering-the-eu-through-the-back-door-a-706338.html> [utolsó letöltés 2013. július 4-én].

39 Lásd Európa Tanács: *A Velencei Bizottság jelentése a nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról*. A Velencei Bizottság 2001. október 22-én fogadta el. Strasbourg, CDL-INF (2001) 19. Magyarul olvasható: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002, 130–152.

40 Lásd a DRP honlapját, <http://www.dprp.gov.ro/>.

1. táblázat. Románia által a határokon túli románoknak biztosított oktatási támogatás. A 2012–2013-as tanévre vonatkozó adatok

	Moldovai Köztársaság		Más országok	
	Teljes ösztöndíj	Csak tandíj	Teljes ösztöndíj	Csak tandíj
Középiskola – 9. osztály	800	700	150	150
Egyetemi tanulmányok	1000 (ebből 700 a Moldovai Köztársaságban, 300 diák romániai közép- iskolában végzett)	1800	500	405
Mesteri tanulmányok	250	300	113	270
Orvosi gyakornoki idő	25	-	112	-
Doktori tanulmányok	25	100	25	2

Teljes ösztöndíjak: 3000. Csak tandíjak: 3727. Összesen: 6727.

Forrás: a 2012. május 23-án kiadott kormányrendeletet követő, az Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztérium által 2012. június 25-én kiadott rendelet 9A melléklete alapján a szerző által összeállított adatok. A rendelet az állami középiskolai és egyetemi oktatásban a 2012–2013-as tanévben biztosított helyek jóváhagyásáról szól. „Más országok”: Albánia, Bulgária, Macedónia, Szerbia, Ukrajna, Magyarország, valamint „a diaszpóra”.

A viták során, amelyeket az a lehetőség váltott ki, hogy a szomszédos államokban élő magyarok gyorsított eljárással magyar állampolgárságot kaphatnak, szintén rámutattak a tényre, hogy az 1989-es rendszerváltást követően Románia visszaállította állampolgári jogaiba számos, nem Románia területén élő valamikori román állampolgárt és leszármazottaikat. 2010-ben Magyarország elfogadott egy módosítást az állampolgársági törvényben, amely a határon túli magyaroknak egyszerűsített eljárással tette lehetővé a magyar állampolgárság megszerzését.⁴¹ A nyelvtudás követelményétől

41 Magyarország ezen lépése és a Szlovákia reakciója által kiváltott különböző állásfoglalások gyűjteményét lásd Bauböck, Rainer (ed.): *Dual Citizenship for Transborder Minorities? How to Respond to the Hungarian-Slovak Tit-for-tat*. EUI Working Paper RSCAS 2010/75. European University Institute, Badia Fiesolana, 2010.

eltekinthetve a honosítás új formája a jelenlegi román eljárás, mint könnyített (vissza)honosítás másolata.

A Románia és Magyarország anyaállami politikái közötti összehasonlítások a hasonlóságok kihangsúlyozására törekedtek. Románia státustörvénnyel kapcsolatos kemény fellépésére úgy tekintettek, mint ami feszültségben van a külföldön élő nemzettársaival szembeni gondoskodásával. Az elemzők és a politikusok egyaránt rámutattak Románia kettős magatartására, mint amely a belső nemzeti kisebbségeivel, főként a legtekintélyesebb és politikailag mobilizált magyar kisebbséggel szemben „nemzetiesítő (*nationalizing*) államként” lép fel; másrészt a Besszarábiában és Bukovinában élő románokkal szemben külső „anyaországgént” viselkedik.⁴² Véleményem szerint sem az ezeknek a politikáknak keretet adó történelmi és politikai kontextusok, sem maguknak a politikáknak a formája nem állja meg az összehasonlítást.

Kiindulópontként eltértek a nemzetállamok és etnikai/nemzeti kisebbségek viszonyrendszerének leírására általában használt fogalmaktól, amelyek mentén az anyaállamok politikái megfogalmazódnak. Idézőjelbe tehetjük a „befogadó” (*host*) és „haza” (*homeland*) szavakat, mert tévesen jelenítik meg az érintett szereplők helyzetét. A nemzeti kisebbségekhez tartozó egyéneket nem „fogadhatják be” azok az államok, ahol születtek, és amelyet történelmi szülőföldjüként ismernek el. Nem vendégek a származási helyük szerinti országban, és még kevésbé azok a születésükkel járó állampolgárságot illetően. Hasonlóképpen az etnikai anyaállam nem a „hazájuk” mindaddig, amíg oda nem költöznek, és „otthon” nem kezdik érezni magukat benne. Minden gyakorlati értelemben a hazájuk az ország, amelyben születtek, és ahol élnek. Az Etnikumközi Viszonyok Kutatóközpontja által 2000-ben végzett, „A romániai interetnikus viszonyok barométere” nevű kutatás során a magyarok 53%-a nyilatkozta azt, hogy elsősorban erdélyi magyarnak tartja magát, 15,8%-a azt, hogy román állampolgársággal rendelkező magyarnak, 15,2% romániai magyarnak vallotta magát, 12,9% székelynek, 3,1% másnak (a válaszlehetőségek adottak voltak). Hasonlóképpen az 1997-ben a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Kara által végzett, „Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medencében” című kuta-

42 Iordachi, Constantin: Dual Citizenship and Policies toward Kin-Minorities in East-Central Europe: A Comparison between Hungary, Romania, and the Republic of Moldova. In Kántor, Zoltán et al. (eds): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2004, 239–269., Iordachi: Politics of citizenship in post-communist Romania... Id. kiad.

tás során a „Mit tart a szülőföldjének?” nyitott kérdésre a magyarok 57%-a válaszolta azt, hogy Erdélyt, 17,7%-uk pedig azt, hogy Romániát. A „Mit tart a hazájának?” kérdésre a magyarok tekintélyes része, 68,4% válaszolta azt, hogy Romániát, ezt követte Erdély megjelölése a válaszok 20,4%-ában.⁴³

A hasonló kérdések a Moldovai Köztársaság lakói, főként a román etnikumúak számára más jelentéssel bírnak,⁴⁴ ugyanis ők a nemzetek és nemzetállamok világidejének egy más pillanatában léteznek. Röviden vázolva: a romániai magyarok a tizenkilencedik századi magyarországi asszimilációs nacionalizmus részesei voltak, a besszarábiai románok viszont lemaradtak az 1859 és 1918 közötti román nemzet- és államépítési folyamatról; a román kommunista államhatalom elnyomta a magyar nemzeti identitást, a moldáviaiak a szovjet rezsim által kitalált névleges nemzetiség; a Moldovai Köztársaságbeli románok egy elismert „román” államban való államiság helyzetét élik meg,⁴⁵ míg a romániai magyarok egy nemzeti kisebbség helyzetét egy nemzetállamban; a mai magyar identitás a Trianon-traumán alapul, a mai román identitás az 1918-as nagy egyesülés győzelmén.⁴⁶

43 A szerző számításai az eredeti adatok alapján, amelyek a felmérések társszerzőjeként vannak birtokában.

44 A román etnikum alatt a Moldovai Köztársaságban élő többségi etnikai csoportot értem. Ez magában foglal a népszámlálás megnevezési rendszere szerinti moldovaiakat és a románként megnevezett kategóriát is. Az alkotmány értelmében Moldova hivatalos nyelve a latin írásmóddal jegyzett moldován. Voronin elnök az állampolgárság visszaadási romániai politikával kapcsolatos elégedetlensége kifejezéséeként 2007-ben azzal támadta meg Romániát, hogy a romániai moldáviaiakat egy 10 millió el nem ismert kisebbségnek nyilvánította (BBC: Voronin: „În România sunt 10 milioane de moldoveni”. 24 February 2007. http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/02/070224_voronin_moldoveni.shtml [utolsó letöltés 2013. augusztus 4-én]).

45 Románia Moldovával szembeni hivatalos politikáját az erkölcsi elköteleződés, az anyagi és szimbolikus támogatás jellemzi, amelyet az „egy nemzet, két állam” szókapcsolat fejez ki. A Moldovai Köztársaság uralkodó viszonyulása egy sajátos moldovai népé, és Moldováé, mint egy többetnikumú, multikulturális téré. Míg a Moldovai Köztársaságbeli moldovaiak külön identitást vallhatnak maguknak, azt is állítják, hogy nyelvük a román.

46 A moldovaiak és a Moldovai Köztársaság történelméről, kulturális identitásáról és nemzeti létéről lásd Cașu, Igor: *Politica națională în Moldova Sovietică, 1944–1989*. Editura Cartdidact, Chișinău, 2000.; Cărăuș, Tamara: *Tzara mea*. Editura ARC, Chișinău, 2000.; Ciscel, Matthew: A Separate Moldovan Language? The Sociolinguistics of Moldova's Limba de Stat. *Nationalities Papers*, Vol. 34, No 5, 2006, 575–597. Ionescu, Dan: From SSMR to the Republic of Moldova + Pmr. Museum, Chișinău, 2002.; King, Charles: *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of*

A román és magyar anyaállami politikák közötti lényeges különbség, beleértve a könnyített (vissza)honosítás általi külföldi állampolgárság megszerzését, abban van, hogy hogyan és milyen határokat húznak meg. A magyarok egy „egységes magyar nemzetet” céloznak meg, amely átível az államhatárokon, és magában foglalja a határon túli magyarokat.⁴⁷ Ezt a politikát a többpárti egyeztetési folyamat során alakították ki, és tükrözi mind a határon túli magyarok igényeit, mind a Magyarországon belüli politikai megosztottságot.⁴⁸ Románia „testvérállami” kapcsolatokat szeretne ápolni Moldovával, és energikusan támogatja a Moldovai Köztársaság törekvéseit az Európai Unióba való csatlakozásra.⁴⁹ Egyesítési lépései inkább gyakorlatiak voltak, mint szimbolikusak, ilyen volt például az útlevél nélküli beutazáshoz való jog a két ország között.⁵⁰ A Moldovával való politikai unió csak marginálisan jelent meg a romániai választási politikákban.⁵¹ Egy álta-

Culture. Hoover Institution Press, Stanford, CA, 1999.; King, Charles: The Ambivalence of Authenticity, or How the Moldovan Language Was Made. *Slavic Review*, Vol. 58, No 1, 1999, 117–142.; King, Charles: Marking time in the middle ground: Contested identities and Moldovan foreign Policy. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 19, No 3, 2003, 60–82. van Meurs, Wim: *The Bessarabian Question in Communist Historiography. Nationalist and Communist Politics and History-Writing*. East European Monographs, Boulder, Colorado, 1994.; van Meurs, Wim: Carving a Moldavian Identity Out of History. *Nationalities Papers*, Vol. 26, No 1, 1998, 39–56. Moldova történelméről lásd Victor Stepaniuc és Vasile Stati munkáit.

- 47 A magyarországi státustörvényben megjelenő nemzetfogalom elemzéséhez lásd Kántor Zoltán: The Concept of Nation in the Central and East European ‘Status Laws’. In Ieda, Osamu (ed): *Beyond Sovereignty: from Status Law to Transnational Citizenship?* Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2006, 37–51.
- 48 A státustörvény megalkotásának és a külső állampolgárságról folytatott vitáknak a bemutatását lásd Culic, Irina: Dilemmas of Belonging: Hungarians from Romania. *Nationalities Papers*, Vol. 34, No 2, 2006, 175–200.
- 49 Románia soha nem vonta kétségbe a Moldovai Köztársaság államiságát, és 1991-ben elsőként ismerte el Moldovai Köztársaság függetlenségének kikiáltását. A romániai vezetők folyamatosan elismerték a Moldovai Köztársaság szuverenitását. Önállóan és az unió keretén belül is Románia gazdaságilag és stratégiaileg állandó jelleggel kiállt a Moldovai Köztársaság mellett. Míg a testvériség retorikája a testvéreknek egy eurocentrikus szomszédságban való növekedése során alakult ki, Románia tűnik a nagyobb testvérnek ebben a kapcsolatban.
- 50 Iós nyomásra 2001-ben Románia bevezette a nemzetközi útlevél követelményét a moldovaiak esetében. 2007-es uniós csatlakozásakor Románia olyan vízumrendszerrel vezetett be Moldovával szemben, amely a schengeni követelményeken belül a legnagyobb mértékű könnyítéseket tartalmazott.
- 51 A Besszarábiával való politikai unió történelmileg sokkal kevésbé volt fontos, mint Erdély kérdése 1918 előtt és után. Hasonlóképpen az Erdély politikai és kulturális

lános analitikus szóhasználatával élve: a romániai és magyarországi anyaállami politikák közötti különbség az, hogy az egyik etnikai, a másik pedig etatista megközelítés.

Az állampolgársággal kapcsolatos jogszabályok Romániában sohasem képezték közvita tárgyát. A Soros Alapítvány 2010-es felmérése a romániaiak által a moldovaiakról alkotott képről a kulturális egység uralkodó képzetéről tanúskodik: „A lakosság fele (51%) fenntartások nélkül hangsúlyozza a kulturális egységet, és körülbelül egyharmada (34%) jelöl meg hasonlóságokat és különbségeket is a két nép között. [...] [Ez] a kevésbé hangsúlyos diskurzus (amely nem domináns és a közbeszédben kevésbé artikulált) nem vonja kétségbe az uralkodó diskurzus (kulturális egységet hirdető) központi tételét, inkább azt erősíti.”⁵² A politikai egység mint célkitűzés általánosan támogatott Romániában (az összes válaszadó 52%-a határozottan egyetért, illetve egyetért vele) és Moldovában is (az összes válaszadó 60%-a határozottan egyetért, illetve egyetért vele), és jelentős támogatást élvez, mint a hivatalos álláspont egybecsengése a románok elképzelésével az unióhoz való közös tartozás általi egységesülésről.⁵³ Mindezen nézetek mögött a Moldovai Köztársaság mibenlétéről alkotott zavaros elképzelések és a Moldovával szemben tanúsított csekély érdeklődés áll.⁵⁴

Az 1991-ben bevezetett román állampolgársági törvény a román állampolgárság visszaállítását ajánlotta fel azoknak *a volt román állampolgároknak, akik 1989. december 22. előtt különféle okokból elvesztették a román állampolgárságukat*, romániai lakóhely meglétének követelménye nélkül, *még akkor is, ha más állampolgárságúak*. A rendelkezést átmeneti intézkedésnek szánták, és az erőteljes belső, kétoldalú és állam feletti strukturális átalakulás következményeként később újrafogalmazták egy sor zavaros intézkedésen keresztül, mint amilyen a könnyített visszahonosításhoz való jog meg-

integrációjáért tett erőfeszítések messze meghaladták a Besszarábiáért tett erőfeszítéseket.

52 Horváth, István: *Percepția și raportarea la diferențele culturale*. In Ghinea, Cristian et al.: *Republica Moldova în conștiința publică românească*. Fundația Soros România, București, 2011, 57–79.; 78–9.

53 „Republica Moldova în conștiința publică românească” (A Moldovai Köztársaság a romániai köztudatban). Az adatokat és elemzéseket lásd Ghinea, Cristian et al.: *Republica Moldova în conștiința publică românească*. Fundația Soros România, București, 2011. Letölthető: <http://www.soros.ro/ro/publicatii> [utolsó letöltés 2013. augusztus 4-én]. Az idézett számok leelőhelye: 194. oldal. Lásd a Liliana Popescu által írt fejezetet a Moldovával kapcsolatos ismeretekről és az egyesüléshez való hozzáállásról.

54 Popescu, Liliana: *Informarea cetățenilor români cu privire la Republica Moldova și atitudinile față de unire*. In Ghinea et al.: i. m. 81–94., 83., 93.

adása (a 2010-ben újra kiadott 1991/21-es törvény 10. és 11. cikke).⁵⁵ A könnyített visszahonosításhoz való jog a román állampolgárságukat elvesztett személyek és leszármazottaik számára, jelenlegi állampolgárságuktól és lakóhelyüktől, az állampolgárságuk elvesztése módjától, és a román állampolgárság eredeti megszerzési módjától függetlenül *a román állampolgársággal kapcsolatos jogalkotás* állandó jellemzője volt.

A magyar jogalkotók a státustörvény (2001) hatáskörét úgy határozták meg, hogy először is leszűkítették az alkalmazását azokra az országokra, amelyek az 1920-as trianoni békeszerződés következményeként Magyarország által elvesztett, ma már a szomszédos országok részét képező területeket kaptak meg (Horvátország, Szlovénia, az akkor még fennálló Jugoszlávia, Szlovákia, Románia és Ukrajna; Ausztria ebből a sorból kimaradt); másodsorban a törvény címzettjeit az ezekben az országokban élő magyar kisebbségekként határozták meg. A státustörvény 2010-es módosítása, miközben az 1991/21-es román törvény újra kiadott, 2010-es változata szerinti könnyített (vissza)honosítási eljáráshoz nagyon hasonló egyszerűsített honosítási eljárást biztosít, el is tér attól abban, hogy a magyar etnicitást alapvető feltételként vezeti be.⁵⁶ Az állampolgársági törvény módosításának szimbolikus és etnikai jellege másrészt abban a tényben is megnyilvánul, hogy a jogszabály értelmében honosított állampolgároknak eredetileg nem jártak politikai jogok, mint például az országos választásokon való részvétel. A Magyar Parlament által 2011. december 23-án megszavazott új választójogi törvény értelmében a nem Magyarországon lakó állampolgároknak megadták a jogot a pártlistákra való szavazáshoz, de nem szavazhatnak az egyéni választókerületekben induló jelöltekre. Ezzel szemben a más országban élő és/vagy kettős állampolgársággal rendelkező román (vissza)honosított személyek jogot kaptak a romániai országos választásokon való részvételre, valamint az állampolgársággal járó minden jog megilleti őket, kivéve a

55 A törvény módosításainak sorát lásd a Romániai Képviselőház hivatalos honlapján. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act?ida=1293 [utolsó letöltés 2013. július 4-én].

56 Wetzel Tamás, az egyszerűsített honosítási eljárásért felelős miniszteri biztos egy nemrég készült interjújában, amikor azt kérdezték tőle, hogy „Magyarabok [a 16. századig visszavezethetően magyar eredettel rendelkező, Szudánban és Egyiptomban élő népcsoport] próbálkoztak már?“, a következő választ adta: „Volt egy fiatalember, aki szudáni állampolgár, Nagyváradon él, szinte tökéletesen beszél magyarul, de *nem tudta bizonyítani, hogy magyar állampolgárságú felmenői lettek volna* – az ilyen kérelmeket el kell utasítanunk.” (Kiemelés tőlem – I. C.) Lásd Somogyi Marcell: „Visszakaptam, ami járt nekem”. *Heti Válasz*, 2013. március 13. <http://hetivalasz.hu/reflektor/visszakaptam-ami-jart-nekem-61630/> [utolsó letöltés 2014. február 11-én].

Románia területén való lakóhelyhez kötött jogokat. Az alkotmány 2003-as módosítása visszavonta a kizárólagos romániai állampolgárság követelményét a közhivatal betöltése esetében – ez a módosítás tekintetbe vette a kettős állampolgárok számának megnövekedését, a külföldön élő vagy dolgozó románok érdekeit a politikában való részvételben, és a kettős állampolgárok részvételét formális politikai tevékenységekben. A közhivatal betöltésének feltétele azóta mindössze a román állampolgárság és romániai állandó lakóhely megléte, beleértve az elnöki vagy parlamenti képviselői funkciókat is.

Románia egy államközpontú pozícióból bírálta a magyar törvény etnikai megközelítését, azt állítva, hogy a Magyarország és a szomszédos államokban élő magyarok közötti kapcsolat, ahogy azt a státustörvény elképzeleli, megkérdőjelezi a lakóhely szerint ország szuverenitását, kizárólagos állampolgári kapcsolatát saját állampolgáraival, a területiség elvét, és valamely állam polgárai lojalitásának és identitásának egyetlen alapja tételezését.⁵⁷ Kifogásolta az állampolgárok közötti különbségtevés intézményesítését és az etnicitáselvű megkülönböztetett bánásmódot a saját területén. A román kormány úgy vélte, hogy az egységes magyar nemzethez való tartozás kinyilvánításának követelménye nem egyeztethető össze a nemzeti identitás szabad megválasztásának elvével, ugyanis az ezzel a nyilatkozattal megszerezhető magyar igazolvány előnyöket biztosít tulajdonosának, szociális és gazdasági előnyöket is beleértve. A tudatos hovatarozás a szabad választást jellemzi, amely „nem feltételez további igazolást semmilyen szervezettől vagy hatóságtól”.⁵⁸ A Magyarország és Románia között 2001. december 22-én aláírt *Egyetértési nyilatkozat* által Románia elérte a státustörvény végrehajtási feltételei vonatkozásában, hogy „Minden román állampolgár, származására való tekintet nélkül, a Magyar Köztársaság területén ér-

57 Lásd Románia Kormányának hivatalos állásfoglalása a szomszédos államokban élő magyarokra vonatkozó törvényről. Kommentár a Magyar Kormányának a szomszédos államokban élő magyarokra vonatkozó törvénnyel kapcsolatos hivatalos állásfoglalásáról. 2001. A dokumentumokat benyújtották a Velencei Bizottsághoz.

Paradox módon ez az állásfoglalás nem mond ellent Románia saját állampolgárság-visszaállítási politikájának: függetlenül más állampolgárság meglététől. A román állampolgárság a birtoklóját feljogosítja minden állampolgári jogra, és a polgárokat mint autonóm köznépet összekapcsoló szolidaritás érzésén alapul. Ily módon „egy egyénnek nem lehet több identitása. Egy egyénnek lehet több állampolgársága, de nem lehet kettős identitása”. – Románia Kormányának hivatalos állásfoglalása..., 6. Magyarország nem ilyen jellegű kapcsolatokat kívánt ápolni a határon túli magyarokkal.

58 Uo. 5.

vényes munkavállalási engedély alapján ugyanazokat a munkavállalási feltételeket és elbánást élvezi.” (I. 2. cikk); az igazolvány neve „magyar igazolvány”, és nem „magyar nemzetiséget igazoló okirat” (I. 6. cikk); „A magyar ajánlószervezetek vagy egyéb szervezetek Románia területén nem adnak ki olyan ajánlást, amely az etnikai eredetre vagy egyéb feltételre vonatkozik.” (I. 5. cikk).

A maga részéről, hasonlóképpen eltávolodva a magyarországi etnikai megközelítéstől, Románia saját nemzettársainak nyújtott kulturális támogatási politikája, amint az például az oktatási ösztöndíjprogramban megnyilvánul, a jogosultak két kategóriáját határozza meg. Először is a politikák a román nemzeti kisebbségekhez, nyelvi kisebbségekhez és a szomszédos államokban (Albánia, Bulgária,⁵⁹ Macedónia, Szerbia és Magyarország) élő autochton etnikai csoportokhoz tartozó személyekre vonatkoznak, amely csoportok sohasem képezték Románia részét. Ezek a személyek nem rendelkeznek és nem is rendelkeztek soha román állampolgársággal, így nem jogosultak restitúcióra vagy visszahonosításra. Másodsorban, a politika az etatista értelemben vett románokra vonatkozik: romániai emigránsokra és azok leszármazottaira, függetlenül attól, hogy megtartották-e vagy sem a román állampolgárságot, és hogy 1989. december 22. előtt vagy után emigráltak-e; továbbá külföldön élő románokra, akik visszakapták állampolgárságukat vagy visszahonosításban részesültek úgy, hogy közben megtartották külföldi lakóhelyüket. Míg az Albániában élő arománoknak vagy a szerbiai vlachoknak bizonyítaniuk kell román nemzetiségüket, e politikának megfelelően a második kategóriába sorolt moldáviai és ukrainai diákoknak nem. A jogosultságukat az állampolgári, volt állampolgári vagy leszármazotti státusuk adja.⁶⁰

59 Dél-Dobruddza vagy Kvadriláter 1913-ban került Romániához a bukaresti béke értelmében, majd 1940-ben kapta azt vissza Bulgária a krajovai megállapodásnak megfelelően. Szinte minden román, aki ezen időszakban telepedett le a régióban, és a bolgárok, akik Észak-Dobruddzában telepedtek le, visszatértek Romániába, illetve Bulgáriába egy kötelező érvényű lakosságcsere során.

60 Lásd például a 2012–2013-as tanévre vonatkozó ösztöndíjprogram útmutatóját: *Metodologia de școlarizare a tinerilor de origine etnică română și a cetățenilor români cu domiciliul în străinătate, în învățământul din România, în anul școlar/universitar 2012–2013*, MECTS 4559/2012.

Az állampolgárság visszaadásától a könnyített (vissza)honosításig

Lévén, hogy az 1991/21-es törvény 37. cikkében megfogalmazott restitúciós jog átmeneti jellegű volt, más elemzőkkel szemben⁶¹ kisebb jelentőséget tulajdonítok átalakításának a könnyített visszahonosításhoz való joggá, Romániának az unió politikai struktúráihoz, szociális teréhez és munkaerőpiacához való csatlakozása kontextusára való tekintettel. A lépést az váltotta ki, hogy Románia nem tudta adminisztratív szinten kezelni a moldovaiaknak az állampolgárság visszaszerzésére irányuló kéréseinek megnövekedését, miután a moldovaiak számára bevezették az útlevél-ellenőrzést, a romániaiak pedig megkapták a szabad beutazási jogot a Schengen-övezetbe. A 2001. évi 167. számú sürgősségi kormányrendelet felfüggesztette a cikkelyt egy hathónapos időtartamra. A rendeletet jóváhagyó törvény a következő indoklást nyújtotta: „Tekintettel a tényre, hogy a létező bizonyítékok alapján az 1991/21-es törvény 35. cikkében foglalt rendelkezések restitúciós jellege idővel jelentős mértékben csökkent, ennek a cikknek az alkalmazását felfüggesztjük, minekutána jelen pillanatban az illető személyek (újra) román állampolgárságot szereznek a törvény 10. cikke értelmében, a vonatkozó kormányhatározatnak megfelelően. A felfüggesztés ideje alatt elemezni fogjuk az *egységes bánásmód* kialakításának módozatait minden volt román állampolgár számára, aki különböző okokból elvesztette román állampolgárságát, tekintetbe véve egyúttal azokat az új feltételeket, amelyeket a Schengen-övezetbe utazó román állampolgárok vízumköteleségének feloldása teremtett.”⁶²

Az ezt követő 2002/68-as sürgősségi kormányrendelet hatályon kívül helyezte a restitúciós cikket, és minden állampolgárság-visszaadási esetre a könnyített (vissza)honosításra vonatkozó feltételeket terjesztette ki. A rendelet indoklása megismételte a tényt, mely szerint „a meglévő bizonyítékok azt mutatják, hogy az 1991/21-es törvény 35. cikkében foglalt rendelkezések jóvátételi jellege idővel jelentős mértékben csökkent, mivel az igénylők a legtöbb esetben leszámazottként szeretnék azt kihasználni”.⁶³ Egy újabb, 2002 novemberében bevezetett rendelet felfüggesztette az állampolgárság

61 Iordachi: Redobândirea cetățeniei române în perspectivă istorică... Id. kiad. 69.; Dumbrava: i. m.

62 A 2001/167-es kormányrendeletet jóváhagyó 2002/225-ös törvény indoklása. Kiemelés az eredetiben.

63 A 2002/68-as sürgősségi kormányrendeletet jóváhagyó 2002/542-es törvény indoklása. Szinte ugyanazokkal a szavakkal indokolták a 2003/165-ös törvény elfogadását, amely második alkalommal függesztette fel hat hónapra az állampolgárság visszaadását.

visszaadásáért folyamodó korábbi kérelmezők könnyített (vissza)honosítását további hat hónapra. A felfüggesztés magyarázata ezúttal a következő szándékot fogalmazta meg: „Ebben az időszakban, az eddig benyújtott és meg nem oldott kérvények alapos elemzése alapján világos szabályozások felállítására kerül sor, ezáltal megkülönböztethető az állampolgárság megadása volt polgároknak, akik a fentiekben említett körülmények között vesztették el állampolgárságukat, valamint az ő felnőtt leszármazottaiknak, hogy ily módon elkerülhető legyen az állampolgárság megszerzése oly módon, amely idegen a törvény céljától.” A rendelet így rámutatott a román kormány szándékára, hogy megvizsgálja a visszaadásra való jog megalapozottságát azon volt román állampolgárok leszármazottainak az esetében, akik maguk nem szenvedtek el román állampolgárságtól való önkényes megfosztást.

A felfüggesztési időszak után hozott 2003/43-as sürgősségi kormányrendelet végül, az állampolgárság visszaadásának, mint jóvátételnek több mint egy évtizedig tartó folyamatos gyakorlata után, érvénybe léptette az áttérést a feltétel nélküli restitúcióról a könnyített (vissza)honosításra. Előírta a könnyített visszahonosítás módozatait, a törvénytöveg egyazon szakaszán belül. Először is volt állampolgárok kaphatnak kérésre román állampolgárságot úgy, hogy megtarthatják külföldi lakóhelyüket és más állampolgárságukat (10. cikk első bekezdés). A kérelmezők mentesülnek a román nyelv, a román kultúra és civilizáció alapszintű ismeretének, Románia Alkotmánya és a nemzeti himnusz ismeretének a követelménye alól. Másodszorban azok a volt állampolgárok kaphatnak román állampolgárságot, akik 1989. december 22. előtt akarattuk ellenére vagy nem nekik tulajdonítható okokból vesztették el állampolgárságukat, továbbá ezen személyek leszármazottai, egészen a másodfokú leszármazottakig (új 10¹. cikk). Ez a kategória is megőrizheti külföldi lakóhelyét és más állampolgárságát. Mentesül Románia Alkotmánya és a nemzeti himnusz ismeretének követelménye alól, de bizonyítania kell román nyelvtudását és a román kultúra és civilizáció alapvető ismeretét. Meglehetősen bizarr módon egy második 10². cikk megengedte a 10¹. cikkben említett, négy éve (ez az akkor érvényes, a honosításhoz szükséges törvényes tartózkodási időtartam fele) Romániában legalisan tartózkodó igénylőknek, hogy visszahonosítást kérvényezzenek. A 2003/43-as sürgősségi kormányrendelet egy másik bizarr rendelkezése (37¹. cikk, a 2007/87-es sürgősségi kormányrendelet helyezte hatályon kívül) megvonta a jogot a 10¹. cikk alapján (vissza)honosított állampolgároktól, hogy román útlevéllel utazzanak külföldre. Mindez azt mutatja, hogy a román kormány olyan intézkedésekkel próbálkozott, amelyek elijeszthetnék

az állampolgárság visszaszerzéséért folyamodó moldovai polgárok hullámát Románia uniós csatlakozásának előestéjén. Jelzi ugyanakkor a tömeges emigráció nagyságrendjének és súlyosságának fokozódó felismerését, amelyet a Schengen-övezetbe való vízummentes beutazás erősített meg; valamint a politikai akarat hiányát arra, hogy a törvénynek a megfelelő adminisztratív irányt adják.

Végül, moldovai csoportok mozgósítását, Románia elnökének aktív felépését és a külföldön élő románok helyzetéért érzett fokozódó aggodalom által meghatározott különféle tárgyalásokat és beszámolókat követően, a 2008/147-es sürgősségi kormányrendelet kiterjesztette a 10. cikk hatályát, amely így az állampolgárság „szokásos” visszaadását könnyített (vissza)honosításként biztosítja minden volt polgárnak, aki elvesztette az állampolgárságát, és leszármazottaiknak, egészen a másodfokig. A 2009/36-os sürgősségi kormányrendelet módosította a restitúcióról szóló cikkelyt, így most már az állampolgárság visszaadása, mint könnyített (vissza)honosítás alapvető címzettjei „azok a volt román polgárok, akik állampolgárságukra születéssel vagy örökbefogadással tettek szert”, azon volt román állampolgárok helyett, „akik 1989. december 22. előtt különböző okokból, akaratuk ellenére vagy más, nekik nem felróható okokból veszítették el a román állampolgárságot”. Jogosan jegyzi meg Iordachi, hogy ez a változás az állampolgárság visszaadásának „etatista” megközelítésétől a „származási” (tehát etnikai) megközelítése irányában való elmozdulásaként is érthető.⁶⁴ De úgy is lehet értelmezni, mint a rendelkezések felzárkóztatását a román állampolgárság születés, tehát *jus sanguinis* elvű megszerzésének alapvető módjához. Ráadásul a szabályos, könnyített (vissza)honosításhoz való jognak a másodfokú leszármazottakra való 2008-as kiterjesztésével minden volt román állampolgár, aki nem román állampolgárnak született, hanem megkapta azt Nagy-Románia 1918-as megalakulása révén, valamint az ő leszármazottaik is kérvényezhetik a könnyített (vissza)honosítást a 10. cikk értelmében, a 10¹. cikk helyett. Ennek a két cikknek az együttes módosítása az idő hozta általános átalakulásoknak látszik megfelelni.

A 2009/36-os sürgősségi kormányrendelet a 10¹. cikk hatályát kiterjesztette a volt állampolgárok harmadfokú leszármazottjaira is, és visszavonta a román nyelv ismeretének és a román kultúrában és civilizációban való alapszintű jártasságnak a követelményét. A legtöbb elemző az utóbbi követelményt a román állampolgársági törvény restitúciós jellegének etnicizálása jeleként értelmezte. De a tény, hogy 2003–2009 között csak azokkal a sze-

64 Iordachi: Redobândirea cetățeniei române în perspectivă istorică... Id. kiad. 128.

mélyekkel szemben állt fenn ez a követelmény, akik nem éltek Romániában, és nem tervezték a Romániában való letelepedést, a visszahonosítás kedvezményezettjeinek más kategóriáival szemben azonban soha, másképp is lehet értelmezni, és pedig az állampolgárság mint politikai fogalom szemszögéből. Minden követelmény közül az állam elvárása az állampolgársáért folyamodó személyektől, hogy funkcionális szinten beszéljék a román nyelvet, talán az egyetlen indokolt követelmény, amely szükséges annak biztosításához, hogy a polgár képes legyen részt venni az önrendelkezés aktaiban, és alá tudja vetni magát az irányításnak. Az önrendelkezést a publikus jellege és a köznép befolyásolására való képessége határozza meg. Az ország hivatalos nyelvén való önkifejezés képessége az ehhez való képesítés feltétele. A román nyelv esetében van még egy különleges helyzet. A román nyelv annak az országnak is a hivatalos nyelve, ahol a restitúciós rendelkezés címzettjeinek többsége él, azaz a Moldovai Köztársaság.

Az etnicizálás elleni állásfoglalást 2012-ben újra kiemelték, amikor tíz romániai képviselő előterjesztett egy törvénymódosítási javaslatot, amely értelmében a könnyített honosítást kiterjesztették volna a román diaszpóra minden tagjára, a világ bármely részén élő románok támogatásáról szóló 2006/299-es törvénynek megfelelően. A javaslatot elutasították, mivel elhagyott a könnyített honosításhoz való jogból a román kulturális identitással kapcsolatos minden objektív elemet és a román állammal való minden korábbi legális kapcsolatot.

A 2000-es évek végére nemcsak a könnyített (vissza)honosítás stabilizálódott annak legkiterjesztettebb formájában, a törvény 2010-ben való újbóli kiadásával teljessé ki, de a törvény alkalmazása is zökkenőmentessé vált. A 2007-től egyre-másra kiadott rendeletek leegyszerűsítették a kérvényezési eljárást, határidőt állapítottak meg a kérvények feldolgozására, és növelték az Állampolgársági Bizottság személyzetét. A 2010/5-ös sürgősségi kormányrendelet értelmében megalakult az Állampolgárság Országos Hatósága (Autoritatea Națională pentru Cetățenie), amely kizárólag az állampolgársági törvény érvénybe léptetését felügyeli. Következésképpen: a 2000-es évek elején stagnáló honosítási számadatok 2008-ban megugrottak, és 2011-ben csúcsosodtak ki körülbelül 100 000 kérvény jóváhagyásával és szinte 70 000 feldolgozásával.⁶⁵ A hatóság által a feldolgozott kérésekre vonatkozó adatok alapján a (vissza-)honosítások legvalószínűbbre tehető száma 400 000 körüli 1991 és 2012 kö-

65 A honosítás legújabb statisztikáit lásd Panainte, Sergiu (coord.): *Redobândirea cetățeniei române: o politică ce capătă viziune?* Fundația Soros România, București, 2013. A tanulmány áttekinti a törvény alkalmazását is, és egyben az abban előforduló, egymást fedő tevékenységekre és számos diszfunkcionalitásra is rámutat.

zött. A számok sokkal alacsonyabbak, mint amelyeket az elemzők és a politikusok hangoztattak az uniós munkaerőpiacnak a román állampolgárok irányában való teljes liberalizációja előestéjén. A moldovaiak román állampolgárság általi, „hátsó ajtón” való bejövetelétől való félelem,⁶⁶ amely a románok és bolgárok Egyesült Királyságba való beutazását megakadályozni szándékozó, már-már bohózatba illő kampányokat⁶⁷ és más uniós országok negatív reakcióját⁶⁸ váltotta ki, továbbra is megalapozatlan. Az is megfigyelhető, hogy a Románia által megadott könnyített (vissza)honosítások száma sokkal alacsonyabb, mint a Magyarország által a határon túli magyarok esetében megítélt egyszerűsített honosítások száma, mind 2010 előtt, mind a 2010-es módosítás után, amely lehetővé tette az állampolgárság megszerzését külföldi lakóhely megőrzése mellett is.⁶⁹ 2011-ben és 2012-ben 370 000 kérést nyújtottak be egyszerűsített állampolgárságért (külső állampolgárság határon túli magyarok számára), és több mint 320 000 kérvényt hagytak jóvá.⁷⁰

Következtetés

A román állampolgársági törvény restitúcióval kapcsolatos rendelkezésének a kommunista rezsim 1989-as bukása óta végrehajtott módosításainak gondos áttanulmányozása elkerülhetetlenül rámutatott az országot át-

66 Bidder: i. m.

67 Lásd Travis, Alan – Syal, Rajeev: Campaign to deter Romanian and Bulgarian immigrants 'farcical'. *The Guardian*, January 28, 2013. <http://www.theguardian.com/uk/2013/jan/28/campaign-deter-romanian-bulgarian-immigrants-farcical> [utolsó letöltés 2013. augusztus 9-én].

68 Silverman, Rosa: German warning over Romanian and Bulgarian migration. *The Telegraph*, February 6, 2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/immigration/9851577/German-warning-over-Romanian-and-Bulgarian-migration.html> [utolsó letöltés 2013. augusztus 9-én].

69 A Kovács Mária és Tóth Judit (Kin-state Responsibility and Ethnic Citizenship: The Hungarian Case. In Bauböck-Perchinig-Sievers (eds): i. m. 151–176.; 167.) által bemutatott adatok szerint 1998 és 2008 között Magyarország 75 089 honosítást és visszahonosítást hagyott jóvá. A honosítások száma 1992-ben és 1993-ban volt a legmagasabb, amikor is az OECD adatai szerint meghaladta a 13 000-t (lásd SOPEMI: *Trends in International Migration. Continuous Reporting System on Migration*. OECD, Paris, 2002, 192). A hivatalos adatok szerint 1991 és 2005 között 96 496 moldovai kapott román állampolgárságot (Culic: 2009b. The 'Romanianness' of Moldovans: History, Practices, and Institutions. Id. előadás).

70 Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes 2013. január 3-án kiadott nyilatkozatának megfelelően.

járó főbb globális áramlatokra, és az azokra adott válaszokra. A politikai közösség újrakovácsolása egy új állampolgársági törvénnyel újratemette az ország múlttal való kötelekeit és jövője premisszáit. Eredetileg a törvény és az azt megelőző jogszabályok a múltbeli igazságtalanságok jóvátételét szolgálták. A román állam inkluzív és expanzív állásfoglalást vett fel, megengedve minden volt román polgárnak az állampolgársága visszaszerzését különféle módokon. A repatriálás általi visszahonosítást az átmenet első napjaiban ajánlotta fel, a társadalmi igazságosság, a demokrácia és az emberi jogok és szabadság iránti tisztelet nevében. A kommunista rezsim alatt az országot elhagyó minden románt visszafogadtak az országba, és visszaállítottak állampolgári jogaiba. Majd az átmeneti hatalom bevezette a visszahonosításhoz való jogot a külföldi állampolgárság és lakóhely megtartása mellett. Az 1991-es törvény bevezette az állampolgársághoz való átmeneti és mulékony jogot minden volt állampolgár számára, aki akarata ellenére és nem neki tulajdonítható okokból veszítette el az állampolgárságát, valamint leszármazottai számára, a külföldi állampolgárság és lakóhely megtartásának lehetőségével. Románia ily módon megteremtette az országhatárokon túllépő politikai közösség intézményes kereteit, az állampolgárságot a generációkon és történelmen átívelő kötelekek mentén formálva annak modern nemzeti megalapozásáig.

A restitúciós rendelkezésekre adott értelmezésem kétségbe vonta az általánosan annak tulajdonított etno-nacionalista dimenziót. Szintén fenntartásaim vannak annak kapcsán, hogy etnikai szűrőt lássak az utóbbi két évtized alatt bevezetett módosításokban. A román állampolgársági törvény sohasem képezte közvita tárgyát, és ritkán váltotta ki a törvény nyilvános megkérdőjelezését.⁷¹ A törvény változtatásait pusztán a kormány által meghozott, majd a parlament által jóváhagyott sürgősségi rendeletek mondták ki, és elsősorban az Európai Unió, a román elnök vagy az állampolgársági

71 Ezek közül a legfontosabb a Traian Bănescu elnök leváltásáról szóló, az elnök és Victor Ponta miniszterelnök közötti politikai vizsályt tükröző 2012-es referendummal kapcsolatos. A referendum érvényességét azért kérdőjelezték meg, mert nem volt világos, hogy kiknek kell képezniük a szavazóbázist ahhoz, hogy a referendum érvényes legyen: az állandó választói jegyzékben (amely csak a regisztrált, romániai lakóhellyel rendelkező szavazókat tartalmazza) szereplő választóknak, vagy a választásra jogosult lakosságnak, ideértve a külföldön tartózkodó román állampolgárokat is, akiket nem vettek fel az állandó választói jegyzékbe, és akiket külföldi választási körzetekben összeállított pótlistákra kellene felvenni. Mindez felvetette a kérdést, hogy ez utóbbiaknak joguk lehet-e az országos választásokon és referendumokon való szavazásra – a többség véleménye szerint ugyanolyan jogokkal kellene rendelkezniük, mint minden más román állampolgárnak.

restitúcióért mozgósított csoportok kontextuális nyomására vagy követelésére adott reakciók voltak. Bármely más magyarázatot, mint a múltbeli igazságtalanságok történelmi jóvátételének eredeti szándéka, és minden volt állampolgár felé folyamatosan tanúsított befogadó magatartás, alapos körültekintéssel kell megfogalmazni, dokumentálni és kontextusba helyezni.

Lezárásképpen szeretnék rámutatni Románia kettős állampolgársággal és az állampolgárság visszaadásával kapcsolatos politikájának a következményére. 1990 óta Románia megengedte a kettős állampolgárságot minden, születéssel állampolgárságot kapott polgára számára, továbbá a könnyített visszahonosításon keresztül állandó jelleggel lehetővé tette azt minden volt polgárának, aki elvesztette az állampolgárságát, etnikai hovatartozásra, lakóhelyre, az állampolgárság elvesztésének módjára és a román állampolgárság eredeti megszerzési módjára való tekintet nélkül. Ennek a politikának a haszonélvezői két kategóriába sorolhatók. Először is ott vannak a román száműzöttek, emigránsok és külföldre vándorló munkavállalók. Ezek többsége, a globális neoliberális kapitalizmus és az emberi jogok kiterjesztése kiváltotta tömeges nemzetközi migráció főszereplői, magányt, megpróbáltatásokat, diszkriminációt, illegális létezést, kihasználást, a családtól való elválasztást szenvedtek el. A helyzetük szabályozásához vezető út hosszú volt, sok veszéllyel járt, és tükrözte Románia útját az európai integráció felé. Másodsorban ott vannak az állampolgárságukat a területek elcsatolása miatt elvesztett volt román állampolgárok leszármazottai. Ezek többsége a volt Szovjetunió területén lakott, és szereplői voltak a Szovjetunió széthullása után kibontakozó eseményeknek. Ők is szenvedtek el elköltöztetést, veszteséget és a posztkommunista átalakulás sokféle megpróbáltatásán is keresztülmentek. Az előbbi kategóriához hasonlóan sokan közülük külföldön dolgoznak, távol az otthonuktól és a családjuktól.

Meglátásom szerint a romániai kettős állampolgársági politika tükrözte a határok átjárhatóságát, amely a globalizáció ezen szakaszát és az intézmények és eljárások domináns politikai és gazdasági érdekek előidézte átszervezését jellemzi. Törvényes úton tartotta fenn expanzív szándékát azzal, hogy megengedte mind a születéssel állampolgárságot szerzett polgároknak, mind a (vissza)honosított állampolgároknak, hogy rendezett státusra tegyenek szert azokban az országokban, ahová a történelmi összefonódások lehetővé tették és meghatározták beutazásukat. Ezáltal az Európai Unió egyik meghirdetett célját valósítja meg: az európai állampolgárság törvényerőre emelkedését az országhatárokat átszelő szabad mozgás által. A jelenben, jogszerűen. Hogy egyik érintettje szavaival éljek: „Ha minden

állampolgárunknak megadtna a lehetőség, hogy szabadon átléphessék az Európai Unió határait, biztosra veszem, hogy az unióban legálisan vagy illegálisan tartózkodó moldovaiak száma állandósulna. Ha bízhatnának abban, hogy bármikor elmehetnek és hazajöhetnek, sok moldovai térne vissza a gyerekeihez, idősödő szüleikhez, kisvállalkozásokba fektetné be a keresett pénzt, amely által elkerülhető lenne, hogy sok évre külföldre kelljen távoznia, és ezáltal családja létét veszélyeztesse.”⁷²

Fordította: Incze Éva

Irodalom

Balibar, Etienne. *We, the People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2004.

Bauböck, Rainer – Perchinig, Bernhard – Sievers, Wiebke (eds): *Citizenship Policies in the New Europe*. 2nd enlarged edition. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009.

Bauböck, Rainer (ed.): *Dual Citizenship for Transborder Minorities? How to Respond to the Hungarian-Slovak Tit-for-tat*. EUI Working Paper RSCAS 2010/75. European University Institute, Badia Fiesolana, 2010.

BBC: Voronin: „În România sunt 10 milioane de moldoveni”. 24 February 2007. http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/02/070224_voronin_moldoveni.shtml [utolsó letöltés 2013. augusztus 4-én].

Benhabib, Seyla: *The Rights of Others. Aliens, Residents, and Citizens*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Benhabib, Seyla: *Borders, Boundaries, and Citizenship. PS: Political Science and Politics*, Vol. 38, No 4, 2005, 673–677.

Bidder, Benjamin: *Romanian Passports For Moldovans: Entering the EU through the Back Door*. *Spiegel Online International*, 13 July 2010. <http://www.spiegel.de/international/europe/romanian-passports-for-moldovans-entering-the-eu-through-the-back-door-a-706338.html> [utolsó letöltés 2013. július 4-én].

Blatter, Joachim: *Dual Citizenship for Ethnic Minorities with Neighbouring Kin States*. In Bauböck, Rainer (ed.): *Dual Citizenship for Transborder Minorities?*

⁷² Ez a hozzászólás az acum.tv internetes fórumon jelent meg 2010. augusztus 1-én egy cikk kapcsán, amely a moldovaiak román útlevelel az unióba való „hátsó ajtón” keresztüli beutazására való figyelmeztetésről szólt.

How to Respond to the Hungarian-Slovak Tit-for-tat. EUI Working Paper RSCAS 2010/75. European University Institute, Badia Fiesolana, 2010, 13–17.

Bourdieu, Pierre: Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. *Sociological Theory*, Vol. 12, No 1, 1994, 1–18.

Brubaker, Rogers: Nationhood and the National Question in the Soviet Union and Post-Soviet Eurasia: An Institutionalist Account. *Theory and Society*, Vol. 23, No 1, 1994, 47–78.

Cașu, Igor: *Politica națională în Moldova Sovietică, 1944–1989*. Editura Cartdidact, Chișinău, 2000.

Cărașu, Tamara: *Tzara mea*. Editura ARC, Chișinău, 2000.

Ciscel, Matthew: A Separate Moldovan Language? The Sociolinguistics of Moldova's Limba de Stat. *Nationalities Papers*, Vol. 34, No 5, 2006, 575–597.

Culic, Irina: State Building and Constitution Writing in Central and Eastern Europe after 1989. *Regio – Minorities, Politics, Society*, Vol. 6, No 1, 2003, 38–58.

Culic, Irina: Dilemmas of Belonging: Hungarians from Romania. *Nationalities Papers*, Vol. 34, No 2, 2006, 175–200.

Culic, Irina: Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe. WP 15, Romanian Institute for Research on National Minorities, Government of Romania, 2009. <http://www.ispmn.gov.ro/uploads/culic31.pdf>.

Culic, Irina: The 'Romanianness' of Moldovans: History, Practices, and Institutions. Konferencia előadás. Bemutatva: ASN 14th Annual World Convention, Columbia University, New York, 23–25 April 2009.

Dumbrava, Costica: Five Comments on Citizenship Policies in CEE Countries. In Bauböck, R. – Liebich A. (eds): *Is There (Still) an East-West Divide in the Conception of Citizenship in Europe?* EUI Working Paper RSCAS 2010/19. European University Institute, Badia Fiesolana, 17–18.

Dumbrava, Costica: Rolling Back History: The Romanian Policy of Restoration of Citizenship to Former Citizens. *CITSEE Story*, The University of Edinburgh, 15 April 2013. <http://www.citsee.eu/citsee-story/rolling-back-history-romanian-policy-restoration-citizenship-former-citizens> [utolsó letöltés 2013. július 4-én].

Európa Tanács: *A Velencei Bizottság jelentése a nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról*. A Velencei Bizottság 2001. október 22-én fogadta el. Strasbourg, CDL-INF (2001) 19. Magyarul olvasható: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002, 130–152.

Faist, Thomas: The Fixed and Porous Boundaries of Dual Citizenship. In Faist, Th. (ed.): *Dual Citizenship in Europe. From Nationhood to Societal Integration*. Ashgate, Aldershot, 2007, 1–43.

Freeman, Gary: Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States. *International Migration Review*, Vol. 29, No 4, 1995, 881-902.

Ghinea, Cristian et al.: *Republica Moldova în conștiința publică românească*. Fundația Soros România, București, 2011. <http://www.soros.ro/ro/publicatii> [utolsó letöltés 2013. augusztus 4-én].

Horváth, István: Percepția și raportarea la diferențele culturale. In Ghinea, Cristian et al.: *Republica Moldova în conștiința publică românească*. Fundația Soros România, București, 2011, 57-79.

Ionescu, Dan: From SSMR to the Republic of Moldova + Pmr. Museum, Chișinău, 2002.

Iordachi, Constantin: Dual Citizenship and Policies toward Kin-Minorities in East-Central Europe: A Comparison between Hungary, Romania, and the Republic of Moldova. In Kántor, Zoltán et al. (eds): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2004, 239-269.

Iordachi, Constantin: Politics of citizenship in post-communist Romania: Legal traditions, restitution of nationality and multiple memberships. In Bauböck, Rainer – Perchinig, Bernhard – Sievers, Wiebke (eds): *Citizenship Policies in the New Europe*. 2nd enlarged edition. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009, 177-209.

Iordachi, Constantin: Redobândirea cetățeniei române în perspectivă istorică: de la restituirea drepturilor cetățenești la primatul cetățeniei de origine. In Iordachi, C. (ed.): *Redobândirea cetățeniei române*. Curtea Veche, București, 2012, 67-151.

Joppke, Christian: Why Liberal States Accept Unwanted Immigration. *World Politics*, vol. 50, no 2, 1998, 266-293.

Joppke, Christian: *Selecting by Origin: Ethnic Migration in the Liberal State*. Harvard University Press, Cambridge, MA, 2005.

Kántor, Zoltán et al. (eds): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2004.

Kántor Zoltán: The Concept of Nation in the Central and East European 'Status Laws'. In Ieda, Osamu (ed): *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2006, 37-51.

King, Charles: *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*. Hoover Institution Press, Stanford, CA, 1999.

King, Charles: The Ambivalence of Authenticity, or How the Moldovan Language Was Made. *Slavic Review*, Vol. 58, No 1, 1999, 117-142.

King, Charles: Marking time in the middle ground: Contested identities and Moldovan foreign Policy. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 19, No 3, 2003, 60–82.

Kovács M. Mária – Tóth Judit: Kin-state Responsibility and Ethnic Citizenship: The Hungarian Case. In Bauböck, Rainer – Perchinig, Bernhard – Sievers, Wiebke (eds): *Citizenship Policies in the New Europe*. 2nd enlarged edition. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009, 151–176.

Kymlicka, Will: *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press, Oxford, 1995.

Mitchell, Timothy: Society, Economy, and the State Effect. In Steinmetz, George (ed.): *State/Culture. State Formation after the Cultural Turn*. Cornell University Press, Ithaca–London, 1999, 76–97.

Panainte, Sergiu (coord.): *Redobândirea cetățeniei române: o politică ce capătă viziune?* Fundația Soros România, București, 2013.

Pogonyi Szabolcs – Kovács M. Mária – Körtvélyesi Zsolt. *The Politics of External Kin-State Citizenship in East Central Europe*. Comparative Report, RSCAS/EUDO-CIT-Comp. 2010/6, European University Institute, Badia Fiesolana, 2010.

Popescu, Liliana: Informarea cetățenilor români cu privire la Republica Moldova și atitudini față de unire. In Ghinea, Cristian et al.: *Republica Moldova în conștiința publică românească*. Fundația Soros România, București, 2011, 81–94.

România kormánya: Románia Kormányának hivatalos állásfoglalása a szomszédos államokban élő magyarokra vonatkozó törvényről. Kommentár a Magyar Kormányának a szomszédos államokban élő magyarokra vonatkozó törvénnyel kapcsolatos hivatalos állásfoglalásáról. 2001. A dokumentumokat benyújtották a Velencei Bizottsághoz.

Silverman, Rosa: German warning over Romanian and Bulgarian migration. *The Telegraph*, February 6, 2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/immigration/9851577/German-warning-over-Romanian-and-Bulgarian-migration.html> [utolsó letöltés 2013. augusztus 9-én].

Somers, Margaret: *Genealogies of Citizenship. Markets, Statelessness, and the Right to Have Rights*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Somogyi Marcell: „Visszakaptam, ami járt nekem”. *Heti Válasz*, 2013. március 13. <http://hetivalasz.hu/reflektor/visszakaptam-ami-jart-nekem-61630/> [utolsó letöltés 2014. február 11-én] Az interjú angol változata: Ethnic Hungarians welcome simplified naturalization. *Budapest Telegraph*, March 14, 2013. http://www.budapesttelegraph.com/news/290/ethnic_hungarians_welcome_simplified_naturalization_ [utolsó letöltés 2013. augusztus 9-én].

SOPEMI: *Trends in International Migration. Continuous Reporting System on Migration*. OECD, Paris, 2002.

Travis, Alan - Syal, Rajeev: Campaign to deter Romanian and Bulgarian immigrants 'farcical'. *The Guardian*, January 28, 2013. <http://www.theguardian.com/uk/2013/jan/28/campaign-deter-romanian-bulgarian-immigrants-farcical> [utolsó letöltés 2013. augusztus 9-én].

van Meurs, Wim: *The Bessarabian Question in Communist Historiography. Nationalist and Communist Politics and History-Writing*. East European Monographs, Boulder, Colorado, 1994.

van Meurs, Wim: Carving a Moldavian Identity Out of History. *Nationalities Papers*, Vol. 26, No 1, 1998, 39–56.